

IRIS DIJKSTRA VAN ATELIER LEK:

'VERHAAL ONAFHANKELIJKE LICHTARCHITECTEN WORDT STEEDS BETER GEHOORD'

Iris Dijkstra van Atelier LEK behoort tot de top van de Nederlandse lichtarchitecten. Centraal in haar werk staat het creëren van kwaliteit van lichtbeleving. Bij projecten in de publieke ruimte staat samenwerking met alle stakeholders voorop. Daarbij moet vaak een complex verhaal in eenvoudige woorden verteld worden om iedereen mee te nemen in een veranderende wereld en in hun omgeving. 'Maar dat is juist leuk, interessant en belangrijk', aldus Dijkstra. 'Het is bovendien wat een onafhankelijke lichtarchitect ter tafel kan brengen. Goede verlichting creëren is geen kwestie van het toepassen van wat formules om zoveel mogelijk licht voor zo weinig mogelijk geld te realiseren. Daar wordt niemand beter van.'

Iris Dijkstra richtte Atelier LEK op in 2003, net na haar afstuderen aan de TU Delft. Dat was geen vooropgezet plan, voortkomend uit een ambitie om een toekomst op te bouwen als ondernemer en lichtarchitect. Tijdens haar studie Industrieel Ontwerpen deed ze een project voor de gemeente Rotterdam en het Centrum Beeldende Kunst in het kader van de ontwikkeling van de openbare ruimte rond de Coolingsingel. Geïnspireerd door de speakerscorner in het Londense Hyde Park, waar mensen op een zeepkistje kunnen gaan staan om hun zegje te doen, ontwierp ze een podium dat pal voor het stadhuis moest komen te staan. Het diende als ontmoetingsplaats voor alle culturen in de stad, voor demonstraties, vieringen, dialoog...

Kerstverlichting

'Hoewel ik het nog steeds een goed idee vind, is het er nooit gekomen', vertelt Dijkstra. 'Maar die samenwerking leidde wel tot een volgende vraag. Het Coolingsingel-gebied werd opnieuw ingericht. Dit hart van Rotterdam is op vele manieren van belang; sociaal, economisch, ruimtelijk, architectonisch... Naast reguliere openbare verlichting werd het opgelicht door kerstverlichting in de bomen, wat afleidde van die waarden. Er was een nieuw, passend lichtplan nodig. De gemeente toonde visie en wilde dat laten ontwerpen door een onafhankelijk lichtarchitect. Ik kreeg een telefoontje, ze kenden zo iemand niet, of ik het wilde doen. Ik had niet de illusie dat ik dat kon – wist als productontwerper weinig van zaken zoals zichtlijnen en de interactie van functionaliteit, mensen, ruimte en licht – maar greep de kans met beide handen aan.'

Stroomversnelling

Dijkstra verzamelde 6 studiegenoten en vrienden, allen met verschillende kwaliteiten. Ze vroeg hen om hulp en richtte Atelier LEK (Licht en Kleur) op. Gezamenlijk onderzochten ze alle aspecten van het project en produceerden een lichtvisie die aansloot bij de taal en ruimtelijkheid van het gebied. Steeds meer deelprojecten volgden, ook andere opdrachtgevers meldden zich. Atelier LEK kwam in een stroomversnelling. Anno 2020 behoort het tot de top van de Nederlandse lichtarchitecten. Het projectportfolio is inmiddels even groot als divers. Het omvat onder andere verlichting voor steden, tentoonstellingen en gebouwen, en het ontwerp van lichtstrategieën en -producten. Recente voorbeelden zijn bijvoorbeeld Masterplan Tilburg, Station Arnhem Centraal en het hoofdkantoor van Randstad in Diemen-Zuid.

Luxe

'Alles wat wij doen, draait om perceptie', aldus Dijkstra. 'We zetten licht in als materiaal om mensen een bepaalde ervaring te bieden. Die is per definitie emotioneel. We werken echter altijd binnen functionele kaders, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid, oriëntatie, gezondheid, productiviteit en historische waarde. Licht is nooit het doel. Het is een middel. Ik noem mezelf dan ook nooit lichtkunstenaar of -designer, maar lichtarchitect. Het brede werkveld en de samenwerking die nodig is om er het maximale uit te halen, maakt dit vak leuk en interessant. Voor mij persoonlijk geldt dat eens te meer, omdat ik inmiddels geleerd heb de vrijheid te nemen om me steeds weer onder te dompelen in nieuwe aspecten, van hardcore lichttechniek tot en met de invloed van licht op het bioritme van mensen en de impact op de natuur. De laatste tijd verdiep ik me met name in dit laatste thema. Goed lichtontwerp is een manier om de wereld wat beter te maken. Dat gaat verder dan energiebesparing met behulp van led. Het milieu is bijvoorbeeld ook gebaat bij circulariteit. Lichtvervuiling kan een enorm negatieve impact hebben op dieren en planten. De gezondheid en productiviteit >>>

'De kennis voor het goed doorgronden van lichtplannen en offertes ontbreekt vaak'

van mensen is sterk afhankelijk van de lichtkwaliteit, ook wat betreft dynamiek. We weten al heel veel over al dit soort zaken, die kennis moeten we veel meer toepassen.'

Doorgonden en beoordelen

De Nederlandse community van onafhankelijke lichtarchitecten is, 18 jaar na de oprichting van Atelier LEK, nog steeds klein. Als een van de redenen hiervoor ziet Dijkstra het ontbreken van een opleiding tot lichtarchitect. Ook binnen het curriculum van architectuuronderwijs wordt er nauwelijks aandacht aan besteed. Opdrachten voor lichtplannen belanden bovendien niet zelden bij lichtproducenten en hun grote klanten. Dat leidt volgens Dijkstra, eufemistisch uitgedrukt, niet altijd tot maximale kwaliteit. Ze is dan ook al jaren een van de voorvechters van verandering.

'Kennis over wat goed licht is en wat dat kan toevoegen aan de openbare ruimte en gebouwen is in algemene zin nog te weinig ontwikkeld bij publieke en private opdrachtgevers, bij overhe-

den, projectontwikkelaars en ook binnen de bouwkolom zelf. In het verlengde daarvan ontbeert vaak de kennis die nodig is voor het doorgronden en beoordelen van lichtplannen en offertes. Openbare aanbestedingen worden daarnaast nog te vaak uitgedacht op prijs. Daardoor hebben projectbureaus van lichtfabrikanten een streepje voor bij het binnenhalen van opdrachten. Dat geldt tevens voor omvangrijke generieke installatiebedrijven, die niet alleen kunnen profiteren van inkoopvoordeel, maar ook vaak lichtontwerp, -realisatie, en -onderhoud aanbieden binnen een breed raamcontract. Dat alles werkt suboptimale resultaten in de hand. Je kunt dat ondervangen door samen te werken met een onafhankelijke lichtarchitect zoals Atelier LEK, al is het alleen maar in een adviserende rol. We bieden maximale transparantie. We vertegenwoordigen geen specifieke merken en willen ook niet zoveel mogelijk producten wegzetten die prijstechnisch interessant zijn. En boven alles stellen we het dienen van de belangen van alle stakeholders en het realiseren van alle dimensies die licht daarbij kan brengen.'

Kwaliteit van lichtbeleving

Ondanks haar kritische blik op de Nederlandse marktwerking ten aanzien van lichtarchitectuur en de gevolgen daarvan, is Dijkstra positief over de ontwikkelingen. Ze constateert dat er beweging in de zaak zit. Zo wordt de lichtkwaliteit bijvoorbeeld steeds vaker benoemd als uitgangspunt bij marktvragen van openbareverlichtings- en stadsontwikkelingsprojecten, en er wordt ook steeds vaker naar gehandeld. Atelier LEK merkt dat ook aan den lijve. Zo huurde de gemeente Dordrecht het onlangs in om bij een aanbesteding voor led-armaturen voor de verschillende profielen in de stad Dordrecht binnen dit traject de kwaliteit van armaturen en verlichting te bewaken.

Citizen science

'De toegevoegde waarde van onafhankelijke lichtarchitecten wordt alsmaar beter gezien. Daar vechten we dan ook al heel lang bijzonder hard voor, samen met onze collega-bedrijven. Dat we daarin terrein winnen, is een compliment voor ons

allen. Het verhaal van Atelier LEK is dat van kwaliteit van lichtbeleving, onder andere in het kader van de ontwikkeling van de slimme stad, citizen science, circulariteit en de energietransitie. Een deel van de uitdaging en het plezier van ons werk in de openbare ruimte zit in het meenemen van alle belanghebbenden – de gemeente, burgers en betrokken bedrijven. We willen een verbindende schakel zijn. Daarbij moeten complexe processen en systemen in eenvoudige woorden worden verteld. Dat doen we bijvoorbeeld nu in Nijmegen, waar een lichtplan moet komen voor een nieuwe toegang aan de westzijde van het centraal station en de herontwikkeling van het aangrenzende gebied. Ook deze gemeente is een voorbeeld van een opdrachtgever die snapt dat lichtarchitectuur meer is dan het toepassen van wat formules en selecteren van producten, maar als integraal onderdeel van een multidimensionale transitie van de stad een belangrijke bijdrage kan leveren aan een positieve impact op alle bewoners en bezoekers.'